

TĂBLIȚELE DE ARGILĂ

Orientul antic în 40 de scrieri fundamentale
din cultura și civilizația sumeriană, feniciană,
asiro-babiloniană, hitită, aramaică,
ebraică și persană

TRADUCERE, PREFAȚĂ, CUVÂNT-ÎNAINTE ȘI NOTE:
CONSTANTIN DANIEL și ION ACSAN

EDITURA  HERALD
București

Cuprins

PREFAȚĂ	5
BIBLIOGRAFIE GENERALĂ	14

LITERATURA SUMERIANĂ

CUVÂNT-ÎNAINTE	23
Moartea păstorului Dumuzi	35
Bocet la dispariția lui Dumuzi (Fragment)	40
Proslăvirea zeiței Inanna	42
Enkidu în Lumea subpământeană	50
Imn către divinul Sulghi	55
Imn către Suen, zeul Lunii	56
Școala scribilor	60

LITERATURA BABILONIANĂ ȘI ASIRIANĂ

CUVÂNT-ÎNAINTE	67
ORIGINI	67
EPOCA EXPANSIUNII CULTURALE BABILONIENE	72
EPOCA EXPANSIUNII HEGEMONIEI ASIRIENE	73
CULTURA AKKADIANĂ SUB SARGONIZI	73
Pățania lui Adapa	82
Coborârea zeiței Iștar în Infern	85
Povestirea lui Ghilgameș	91
1. Temutul rege al cetății Uruk	91
2. Îmblânzirea sălbaticului Enkidu	92
3. Sorisea voinicului Enkidu în Uruk	95
4. Ghilgameș și Enkidu pleacă spre țara cedrilor	99

5. <i>Pieirea lui Humbaba, stăpânul pădurii de cedri</i>	105
6. <i>Ghilgameș disprețuiește dragostea zeiței Iștar</i>	112
7. <i>Moartea și jeluirea lui Enkidu</i>	116
8. <i>Ghilgameș pleacă în căutarea nemuririi</i>	122
9. <i>Potopul trimis de zei nimicește omenirea</i>	132
10. <i>Ghilgameș se întoarce acasă</i>	137
11. <i>Sfârșitul lui Ghilgameș</i>	140
Rugă pentru înlăturarea farmecelor	143
Descântec împotriva durerilor de dinți	145
Bătălia de la Karkara	146
Inscripția regelui Asiriei, Asarhaddon	148
Analele regelui Asiriei, Assurbanipal	152
Tânguirea lui Assurbanipal	161
Inscripția lui Nabonide	162

LITERATURA FENICIANĂ

CUVÂNT-ÎNAINTE	167
Biruința lui Baal asupra lui Yam	178
Zeul Baal și sora lui, Anat	182
Palatul lui Baal	188
Baal și Mot	196
Ursita lui Keret	204
Sfârșitul lui Aqhat	217

LITERATURA HITITĂ

CUVÂNT-ÎNAINTE	231
Mitul lui Telepinus	242
Domnia în ceruri	248
Mitul lui Ullikummi	251
Lupta lui Teșub cu Illuyanka	259

LITERATURA ARAMAICĂ

CUVÂNT-ÎNAINTE	265
Cuvântările lui Ahiqar	276
Din cartea lui Ioan	283

LITERATURA EBRAICĂ

CUVÂNT-ÎNAINTE	289
Istoria uciderii balaurului și a sfârâmării lui Bel	303
Samson	307
David și Goliat	315
Cartea lui Iona	319
Ecleziastul	324
Manuscris de la Marea Moartă	
Regulile comunității esenienilor de la Qumran	329

LITERATURA IRANULUI ANTIC

CUVÂNT-ÎNAINTE	339
Cucerirea Babilonului de către regele persan Cyrus	351
Avesta	354
Imnurile lui Zarathustra	364

Prefață

După apariția volumului nostru *Faraonul Kheops și vrăjitorii. Povestirile Egiptului antic*¹, am considerat necesar să antologăm și scrierile literare din cealaltă vatră a civilizației omenirii – valea fluviilor Tigru și Eufrat –, precum și din învecinatele ținuturi înrâurite de civilizația antică a Mesopotamiei. Așa cum Egiptul, după expresia lui Herodot, a fost un „dar al Nilului”, cu aceeași veracitate se poate spune că civilizația sumero-akkadiană este un dar al Tigrului și al Eufratului, la fel cum India este un dar al fluviului Indus și al Gangelui și cum China își dezvoltă magnificele ei creații mai întâi de-a lungul văii fluviilor Ianțzi și Huanhe. Din văile acestor fluvii și de-a lungul lor au putut să se înalțe civilizații strălucitoare, care au dăinuit vreme de milenii și au iradiat în jur creațiile lor literare, artistice, dar și materiale.

Scrierea apare în valea Tigrului și a Eufratului, în sudul ei, în Sumer, al cărui popor stă la hotarul dintre preistorie și istorie. Anticii sumerieni, în ținutul locuit de ei, n-au avut la dispoziție nici piatra, nici metalele și nici chiar lemnul; singurul material pe care l-au avut la îndemână a fost argila. Din argilă ei și-au făcut vase, chiar și cuie, apoi seceri; în fine, și-au înălțat temple uriașe, celebrele zigate, clădite din cărămizi de argilă. Tot pe plăci din lut și-au scris și cărțile. Astfel civilizația sumeriană este o civilizație a lutului, dar argila pe care și-au scris cuneiformele și cărțile a străbătut peste veacuri și s-a dovedit mai trainică decât papirusul egiptean, decât pergamentul și chiar plăcile de metal deseori. În argilă s-a sădit „mirabila sămânță” a scrisului, după expresia lui Lucian Blaga.

¹ Editura Minerva, B.P.T., București, 1977, 332 + XLII p.

Într-o prestigioasă operă¹, marele orientalist american S.N. Kramer arată că în foarte multe domenii ce constituie fundamentele civilizației actuale, sumerienii au fost deschizători de drumuri. Dar ceea ce vrem să accentuăm este că cea mai veche limbă clasică, anterioară elinei, latinei sau ebraicei ori slavonei vechi a fost sumeriana, studiată vreme de trei milenii de învățații mesopotamieni, care și-au transmis din generație în generație zestrea de mituri, de legende, de epopei, de imnuri și de psalmi sumerieni. De fapt, în literatura sumeriană găsim *in nuce* toate speciile literare: epopeea teogonică, cosmogonică și eroică, dar și elegia, imnul și psalmul, basmul și apologul etc.

Perspectiva mai largă a istoriei civilizațiilor ne-a împins mult înapoi și, dacă în secolul al XIX-lea se credea că literatura începe în lume cu *Iliada* și *Odiseea* lui Homer sau cu scrierile sacre ebraice, astăzi știm cu certitudine că textele literare egiptene și sumeriene au fost redactate cu mult înainte, iar în ele întâlnim o serie de prototipuri care îi prefigurează în chip surprinzător pe eroii greci din epopeile homerice. De fapt, acestei adânciri în timp a perspectivei literaturii antice îi corespunde o extindere în spațiu a cunoașterii creațiilor literare din toate timpurile și de pe toate continentele. Dar atât această coborâre în timpuri străvechi a istoriei literaturii, cât și cunoașterea creațiilor literare contemporane din cele mai îndepărtate cercuri de cultură ne dovedesc că o serie de tipuri reapar și se regăsesc în chip constant și în Antichitate, dar și în creațiile cele mai îndepărtate de noi, de epoca noastră.

Desigur, creațiile literare sumeriene s-au ivit primele în lume, deoarece din epoca Imperiului Vechi egiptean, anterior deci anilor 2000 î.Hr., ne-au parvenit mai cu seamă texte magice, sacerdotale și inscripții ale faraonilor. Pare deci mai mult ca sigur că primele opere literare – în înțelesul pe care îl acordăm acestui termen astăzi – au fost concepute de sumerieni poate înainte de domnia

¹ *Istoria începe la Sumer*, Editura științifică, București, 1962.

regelui akkadian Sargon, așadar înainte de anul 2350 î.Hr. și înainte de cucerirea semită.

Prioritatea operelor sumeriene este vădită de altfel și prin aceea că cele mai vechi creații literare din Orientul Apropiat și din jurul Mesopotamiei împrumută teme, motive, profiluri de personaje din creațiile literare sumeriene.

Dar toate aceste creații mai au o serie de caractere comune în afară de înrudirea spirituală cu o sursă comună: literatura sumeriană. Toate sau aproape toate, cu excepția celei ebraice, sunt redată într-o scriere cuneiformă, reproducând mai mult sau mai puțin prototipul inițial al sistemului de scriere sumerian, și acest simplu fapt este încă o mărturie a dependenței spirituale a tuturor acestor literaturi de modelele sumeriene.

Desigur, ele nu sunt încă pe deplin cunoscute. O mare parte dintre operele literare din Orientul Apropiat este iremediabil pierdută, o altă parte este încă îngropată în *tell*-urile din Irak, din Iran ori din Anatolia. O parte însemnată din această literatură este încă inedită, în muzee, unde atâtea documente scrise riscă să fie uitate și să-și găsească o a doua moarte, după ce au fost dezgropate din ruinele cetăților nimicite de vreme. Aceasta fiindcă numărul cercetătorilor capabili să descifreze texte sumeriene, asiro-babiloniene, hitite sau ugaritice este extrem de redus, iar strădaniile lor istovitoare pentru citirea unor asemenea texte nu-și găsesc răsplata cuvenită. Pe de altă parte, incertitudinile traducerii textelor persistă încă, mai ales din pricina cunoașterii incomplete a limbii sumeriene, de unde ezitarea firească a cercetătorilor de a publica tălmăcirile lor.

O caracteristică a acestor creații, care ne frapează de la prima vedere, este anonimatul lor. Desigur, personalitatea nu se exprimă puternic și manifest în aceste epoci îndepărtate, iar individul nu se deosebea prea mult de masă. Dar sentimentul smereniei pare a fi acela care i-a oprit pe mulți autori de imnuri, de psalmi, de lamentații să-și afirme personalitatea și să-și destăinuie numele. De altfel, o serie de creații rituale – imnuri, psalmi, lamentații – erau menite

să fie pronunțate, declamate sau cântate în temple, de credincioși în numele lor, acela care se roagă într-un psalm fiind însuși credinciosul, iar nu autorul psalmului. Se face mențiunea că un psalm sau o rugăciune care ar pleca de la un altul decât de la cel care le pronunță nu și-ar avea rostul într-un templu; o serie de creații poetice au putut fi opere colective ale unor școli sacerdotale din templele mesopotamiene. Dacă și în textele sacre ale iudeilor (*Geneza*, III, 5–6), și în tragediile vechilor greci, „mândria”, „trufia” (*Ūbrij*, -ewj) hybris, -eos apar drept păcatele esențiale (și, totodată, cele mai de seamă) ale omului, citim în atâtea texte sumeriene și asiro-babiloniene cum regii se smeresc și apar umili în fața zeităților. Aceeași smerenie explică și anonimatul celor mai multe creații literare mesopotamiene, acestea fiind utilizate în ritualuri sacerdotale.

Este o certitudine că textele literare ce ne-au parvenit din Orientul Apropiat nu constituiau o literatură în sensul pe care-l acordăm noi azi acestui concept. Nu era vorba despre texte care trebuiau să placă, să stârnească admirația, să provoace plânsul ori râsul; toate aceste opere erau ritualuri folosite fie în ceremonii magice – așa cum este întreaga literatură ugaritică –, fie în ritualuri sacerdotale, în temple. Ele se citeau în cadrul unor slujbe, în temple, și cel care le recepta era încă un *homo religiosus*, nu și un *homo aestheticus*, ca să folosim sintagmele lui Søren Kierkegaard.

Un alt element comun al textelor din această parte a lumii – mai ales al analelor, al cronicilor, al inscripțiilor – este caracterul lor aulic; toate pornesc de la curtea regilor și au un net caracter propagandistic, laudând nemăsurat de mult și exagerând faptele săvârșite de regi. Citim despre zei, despre eroi, despre semizei, despre suverani, dar omul de rând nu se regăsește încă în operă decât cel mult ca una dintre sutele de mii de victime ale opresiunii exercitate de regi, de principi și de conducători. Dincolo de textul acestor creații literare, trebuie să avem în vedere așadar suferințele de negrăit ale milioanele de supuși, care au făcut cărămizi, au săpat canale, au înălțat diguri și au ridicat imense zigate. De altfel, stăpânirea atât de nemiloasă a Asiriei a lăsat peste veacuri

amintirea unei opresiuni a cărei cruzime mărturisită deschis în analele regale n-a putut fi depășită în Antichitate.

Cert este, cu privire la creațiile literare, că textele scrise ce ne-au parvenit au fost precedate de o literatură orală; că multe dintre legende, poemele, imnurile mesopotamiene au fost recitate mai întâi și transmise prin viu grai. Proces care a putut dura secole de-a rândul și se știe că la multe popoare mari – cum au fost celții și traco-dacii – creațiile literare rituale nu au fost niciodată așternute în scris. Va fi existat poate o interdicție rituală de a scrie asemenea creații ce aveau un caracter mai mult sau mai puțin tainic. Dar chiar și la unii semiți anumite texte nu puteau fi scrise, ci trebuiau învățate pe de rost de învățăcei, ca de pildă, *Mișna*, una dintre cărțile specifice literaturii rabinice, care își trage denumirea de la verbul ebraic *șana* însemnând „a repeta”, pentru că învățarea se făcea prin repetare, și nu prin citirea textului. Până către mijlocul secolului al II-lea, scrierea era rezervată doar *Vechiului Testament* – *Torei*.

După ce a fost fixată în scris, literatura Orientului Apropiat în general a căpătat posibilitatea de a se perfecționa și îmbogăți considerabil. Astfel, mituri ca acela al lui Ghilgameș, odată scrise, după ce secole de-a rândul au fost recitate de aezi¹ sau de preoți în temple, au dobândit episoade secundare, legate de alte cicluri narrative, cizelate și ordonate logic. Fără scrierea lor, aceste opere nu ar fi putut să ajungă până la noi și să supraviețuiască, dar mai ales nu ar fi ajuns la desăvârșirea lor de mai târziu și nu ar fi fost integrate în poeme unitare; ar fi rămas în stadiul de episoade fragmentare.

Prin așternerea în scris a acestor texte, ele au devenit mai stabile, nemaifiind modificate după gustul fiecărui recitator. S-a observat că la finalul multor texte sumero-akkadiene se poate citi: „scris și colaționat conform cu originalul”, ceea ce indică atitudinea voită a scribilor de a nu modifica aceste texte considerate sacre. Pe de altă parte, se știe că în textele magice ale unui descântec, ale unei vrăji, de pildă, omiterea unui singur cuvânt

¹ Poet epic recitator și cântăreț în Grecia antică. (*N. red.*)

sau nepronunțarea unui termen făcea întregul descântec sau toată vraja ineficient(ă), de unde necesitatea absolută de a rămâne fidel – în scris, dar și în recitare – textului inițial. La finalul altor texte de același fel se poate citi: „scris după gura învățătorului, eu (scribul) nu am văzut copia veche”. Așadar textul scris era cel care avea autoritate absolută. De unde imperativul pentru preoții templelor mesopotamiene de a dispune de lucrări scrise, singurele care puteau să ofere o asigurare absolută că un text este antic, original și deci eficient, adică poate face apel la bunăvoința și mila zeului.

Textele literare ivite în spațiul geografic al Orientului Apropiat, cuprins între Golful Persic, Marea Mediterană și Marea Caspică, au crescut, toate, pe un trunchi comun, acela al literaturii sumeriene de la care toate au împrumutat teme, modele și genuri literare.

Menționăm, de pildă, caracterul recurent frecvent atât în literatura mesopotamiană, cât și în cele generate de ea a unor teme speciale: lumea și tâlcuirea viselor. Omul – așa cum este știut și științific demonstrat – are nevoie să viseze, în somn, și poate are nevoie și de vise în stare de veghe, de unde necesitatea, fiziologică am zice, a literaturii și a tuturor creațiilor imaginare din artă (o treime din viața sa omul și-o petrece în somn, dar visele nu apar decât în răstimpuri, marcate prin mișcări rapide ale ochilor; privarea de vise a unui om care doarme, prin deșteptarea sa în momentul apariției acestor mișcări ale ochilor, îi creează în câteva zile depresie). În Orientul antic se acorda o imensă însemnătate viselor, celor premonitorii îndeosebi, și tâlcuirea viselor este una dintre însărcinările cele mai importante din cetatea sumero-akkadiană, însărcinare a preoților și preoteselor de vază. Dar toți eroii literaturii mesopotamiene au numeroase vise, pe care și le amintesc cu claritate, poate fiindcă și-au dezvoltat din tinerețe aptitudinile de memorizare a visului, considerând visul ca un fenomen fundamental al vieții lor, și nu ca pe un deșeu, ca pe o trăire de lepădat și de uitat, așa cum se întâmplă la omul modern. Ca și în *Iliada*, orice acțiune însemnată a eroilor poemului e precedată de un fel de scenariu oniric al celor ce se vor întâmpla, ca și cum viața reală ar fi prefigurată de viața

onirică, esențială omului pentru a cunoaște viitorul și pentru a lua măsurile de înlăturare a relelor ce i se pot întâmpla.

Dar creațiile Orientului antic au mai preluat și unele forme și procedee stilistice sau tehnici de versificație. Vom cita, în primul rând, paralelismul membrelor, o tehnică de versificație tipic semită, care apare și în literatura egipteană. Apoi acrostihurile, strofele, dar mai cu seamă jocurile de cuvinte (amfibologiile intenționale, paronomasiile), care vor da naștere, în cele din urmă, în literatura siro-aramaică, la rimă, preluată de la sirieni de arabi și apoi răspândită în întreaga poezie europeană.

*

Consacrat, cum s-a arătat, creațiilor literare descinse din valea Tigrlui și a Eufratului și risipite apoi în tot Orientul Apropiat, volumul de față se dorește a fi o sinteză a celor mai vechi scrieri literare ale lumii, năzuind să fie mai cuprinzător și mai exact decât alte opere cu același subiect apărute în străinătate, care îndeobște s-au mărginit la studiul a două sau trei creații literare din această parte a lumii. Am inserat textele cele mai reprezentative pentru genurile literare respective, volumul constituindu-se în secțiuni, astfel: literatura sumeriană, literatura babiloniană și asiriană, literatura feniciană, literatura hitită, literatura aramaică, literatura ebraică și literatura Iranului antic, fiecare secțiune deschizându-se cu o introducere, în care sunt înfățișate caracterele esențiale specifice fiecăreia. Introducerii îi urmează apoi ilustrarea literară prin texte. S-a acordat prioritate prozei, dar am făcut loc și poeziei, străduindu-ne să gestionăm cât mai bine dificultățile versificației acestor poezii antice. Am căutat, pe cât posibil, să venim cu texte inedite, așadar nu am inclus, de pildă, celebrul text babilonian *Enuma Eliș*, care a fost publicat de două ori, în condiții bune și în traduceri remarcabile. Pentru că nu s-a urmărit o antologie exhaustivă, am lăsat la o parte o serie de legende sau de mituri păstrate

doar fragmentar, lipsite fie de început, fie de sfârșit, deci greu inteligibile, și am preferat să publicăm texte relativ complete.

Traducerile noastre nu sunt repovestiri sau prelucrări, ci redări cât mai exacte ale textelor primitive, corespunzând de altfel tendințelor tuturor traducerilor moderne după texte antice. Dar, pentru ca textele să fie fluente, să poată fi citite curent, am renunțat la mare parte din paranteze, croșete, puncte de suspensie, exprimând lacunele din texte și, fără a adăuga nimic, ne-am străduit să redăm unitatea genuină a textului tradus. Am realizat, ca să spunem așa, o lucrare de arheologie literară, de scoatere din uitare și readucere în circuitul literar a unor multimilenare opere valoroase.

Orientul antic, unul dintre principalele focare de civilizație ale omenirii, surprinde prin marea densitate a faptelor de istorie și de cultură. Pe un spațiu geografic nu prea întins și deloc divers, de-a lungul câtorva milenii s-au succedat neîntrerupt și cu o neobișnuită repeziciune și bogăție nu mai puțin de șapte tipuri de literatură. Deși anterioare sau uneori contemporane cu cele clasice, ele și-au dobândit notorietatea meritată, după un *lapsus memoriae*, istoricește explicabil, abia în era modernă. În pofida deosebirilor lor, cele șapte „prințese” ale Tigrului și Eufratului prezintă indiscutabile afinități, nu numai de limbă, dar și de gândire. Înmănuncherea lor într-o singură antologie, oricât de dificilă și de îndrăzneță, este oricum justificată.

Am adoptat, firește, criteriul cronologic și valoric. Fiecare creație literară a Orientului Mijlociu de odinioară a cunoscut o evoluție aparte, în concordanță cu evenimentele trăite artistic.

Am optat pentru unica soluție rezonabilă: cea a dispersării prefetei în șapte secțiuni situate logic în imediata vecinătate a lucrărilor antologate, întru împletirea istoriei literare cu beletristica. Am restrâns notele explicative din subsolul traducerilor la strictul necesar, întrucât ne adresăm unui public larg și nicidecum specialiștilor. Frecvența discontinuitate a unor texte traduse fie lacunare, fie indescifrabile, a făcut inevitabilă intervenția antologatorilor prin

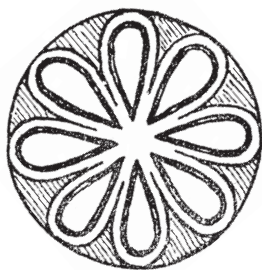
rezumative pasaje de legătură, culese cu un alt corp de literă și puse între paranteze.

Cu inerente imperfecțiuni, este o primă încercare de sinteză românească, fără precedent până și în țări din America sau Europa cu solide tradiții de orientalistă, a unora dintre cele mai vechi creații literare care, alături de cele din Egipt, India și China antică, se numără printre inestimabilele tezaure ale spiritualității universale.

Constantin Daniel și Ion Acsan



LITERATURĂ SUMERIANĂ



Cuvânt-înainte

Popoarele care au dat numele lor civilizației mesopotamiene – sumerienii și semiții – s-au așezat în ținutul dintre cele două fluvii, Tigrlul și Eufratul, emigrând în aceste locuri la sfârșitul mileniului al IV-lea î.Hr. și au găsit acolo alte popoare, pe așa-zii proto-sumerienii. Nu este sigur dacă primii care s-au suprapus peste populația indigenă au fost semiții sau sumerienii; datele actuale înclină să accepte că semiții au fost cei dintâi care s-au stabilit în nordul Mesopotamiei. Totuși, sumerienii au fost primii care au creat organizații statale: polisurile sumeriene. Desigur, câmpiile mesopotamiene fertile, irigate de sumerienii, bine cultivate, reprezentau o mare tentăție pentru populațiile nomade care rătăceau prin regiunile nefertile din jur, dar și pentru popoarele ce se stabiliseră în munții învecinați. De aici frecvențele invazii ale acestor popoare în câmpiile rodnice ale Mesopotamiei. Au existat, în mileniul al IV-lea î.Hr., perioade de secetă care i-au împins pe semiți să cucerească nordul Mesopotamiei, venind din Deșertul Arabiei sau al Siriei, și pe sumerienii să părăsească munții pentru a se așeza în sudul Mesopotamiei. De fapt, migrații similare din munți și din deșert s-au înregistrat, în epocile istorice asiro-babiloniene și sumeriene, la popoare precum gutii, elamiții, huriții, casii, hitii și, mai târziu, spre sfârșitul acestor civilizații, scii, mezii și persanii.

Însă sumerienii și semiții (akkadienii) au reușit singuri să-și făurească o literatură originală, care la rândul ei a dat naștere literaturii hitite și hurite, după ce a exercitat o considerabilă influență asupra literaturii cananeene și iudaice.

Populațiile care au emigrat din munți și au dat naștere sumerienilor au sosit în Mesopotamia în mai multe valuri, unele în perioada pe care arheologia o numește *Uruk*, altele la începutul

perioadei numită *Lagaș*. Este posibil ca populațiile venite în epoca Uruk să fi fost proto-sumerienii, adică băștinașii pe care sumerienii i-au găsit în sudul Mesopotamiei. În orice caz, sumerienii propriu-zisi au sosit în Mesopotamia din afara ei, lucru dovedit de toponimia nesumeriană, dar și de numele obiectelor legate de agricultură și de cultivarea pământului. Poporul sumerian se formează în Mesopotamia de sud, în jurul anului 3000 î.Hr.

S-au emis mai multe ipoteze cu privire la originea sumerienilor: dacă unii îi consideră veniți din centrul Asiei și înrudiți lingvistic cu populațiile turcice, alții văd în ei neamuri înrudite cu dravidienii din sudul Indiei și cu popoarele care au clădit civilizația de pe malurile Indusului de la Mohenjo-Daro și Harappa; în fine, cei mai mulți orientaliști consideră că sumerienii au o limbă asemănătoare cu cele caucaziene. Totuși, potrivit cercetărilor lingvistice făcute până în prezent, se pare că sumeriana este un amestec de limbi în care intră elemente caucaziene, dravidiene și turcice.

Primele documente scrise, având caracter de pictograme și de rebusuri, provin din stratul IV Uruk, care precedă stratul III Uruk (sau Djemdet-Nasr) în jurul anului 3000 î.Hr. După aceea scrierea se simplifică, devenind cuneiformă.

Între civilizația sumeriană din sudul Mesopotamiei și cea din nord, a akkadienilor (asiro-babilonienii), există deosebiri importante, care le separă în mod categoric, deși cea akkadiană este mult influențată de cea sumeriană și într-un fel o continuă. Civilizația sumeriană ne apare prezidată de un spirit mai blând. Întreaga legislație penală este lipsită de cruzimea celei asiriene și babiloniene chiar, iar sclavii nu erau maltratați. Apoi sumerienii au fost un neam de oameni pașnici, regii lor se lăudau cu fapte din vremuri de liniște și de pace – clădirea unor temple și săparea canalelor de irigație mai cu seamă –, toate acestea fiind lucrări la care luau și ei parte împreună cu întreaga lor familie. Dimpotrivă, akkadienii și mai cu seamă asirienii se lăudau cu asasinatele, cu torturarea și cu uciderea în masă a dușmanilor, care erau arși în cuptoare, jupuiți

de vii, trași în țeapă, și ale căror capete alcătuiau movile uriașe în jurul taberelor lor militare. Cu alte cuvinte, prin umanitatea lor sumerienii erau mai apropiați de epoca noastră, prin comparație cu akkadienii care erau caracterizați prin cruzime. Pe de altă parte, în polisurile sumeriene lipsea acel duh despotic, tiranic și opresiv, atât de caracteristic statelor asirian și babilonian și regiilor lor. Aceștia au fost printre cei mai cruzi despoți cunoscuți de istorie, al căror nume este pomenit peste veacuri de populațiile care au fost strămutate și izgonite din căminele lor. În polisurile sumeriene, mai mult decât în cele akkadiene, exista o oarecare libertate pentru locuitori. Necesitatea irigării câmpiilor a dus la dezvoltarea unor lucrări publice de amploare, care nu au fost efectuate prin constrângere și opresiune, aidoma celor împlinite de babilonieni. Nevoile agriculturii i-au determinat pe sumerieni să observe cu atenție planetele și mersul lor pe bolta cerească, de unde vastele lor cunoștințe astronomice, pe care sumerienii le-au lăsat moștenire asiro-babilonienilor.

Cea dintâi formă de guvernământ cunoscută de sumerieni, în epoca istorică, este monarhia; căpetenie politică a orașului-stat sumerian era conducătorul templului principal, totodată un „păstor al poporului său”, animat de dorința de a-l sluji cât mai bine pe zeul său.

Mai târziu, cetățile-stat sumeriene vor da naștere unui imperiu mare, sub Dinastia a III-a din Ur. Dar acest Imperiu Sumerian nu admite exterminările în masă frecvente la unele popoare semite, care aveau datoria să-i ucidă pe toți bărbații și femeile, chiar și vitele unui popor învins – așa-zisul rit *cherem* (cf. *Deuteronomul*, XIII, 12–19; *Iisus Navi*, VII, 24 și urm.; *Judecătorii*, XX, 48; XXI, 10–11).

Templul devine la sumerieni centrul existenței, în jurul lui gravitând întreaga viață economică, socială și politică a orașului-stat. Aici se dezvoltă scrierea, care devine mai târziu cuneiformă, slujind la înregistrarea tuturor mărfurilor, bunurilor și a convențiilor comerciale.

Textele sumeriene vechi ne dezvăluie o literatură deja formată și se crede că, la început, sumerienii au avut o literatură orală. Dacă textele comerciale și istorice au dezvoltat scrierea sumeriană, poezii au creat o limbă aleasă, proprie poeziei originale.

Literatura sumeriană scrisă apare pe la începutul domniei regelui Mesilim din Kiș (circa 2600 î.Hr.), oraș ce se afla la 60 de kilometri sud-est de viitorul Babilon. Dată după care textele sumeriene sunt scrise în orașul Ur pe Eufrat, în sudul Sumeriei, la Lagaș și Uruk. Din această epocă ne-au rămas texte istorice sumeriene, texte administrative, lirico-religioase și mitologice.

Textele istorice sau inscripțiile regilor și guvernatorilor orașelor celebrează îndeobște înfăptuirea unor lucrări civile, temple, canale, rareori și victorii militare. Inscripțiile regelui Urukagina din Lagaș expun reformele sociale, morale și economice săvârșite de acest stăpânitor. Textul poetic sumerian *Plângerea nimicirii orașului Lagaș* jelește distrugerea acestui centru și este foarte posibil ca poemul, în distihurile căruia întâlnim paralelismul membrilor, să fi slujit mult mai târziu drept model babilonienilor în deplângerile lor față de nimicirea orașelor Akkad, Ur și Uruk. Pare verosimil că această străveche lamentație este arhetipul *Plângerilor lui Ieremia*, ca și al plângerilor din *Psalmul 236*: „La râurile Babilonului am șezut și am plâns, când ne-am adus aminte de Sion”.

Au ajuns până la noi numeroase poeme religioase sumeriene, unele având traducerea juxtaliniară în akkadiană. Structural, orice poezie sumeriană este împărțită în strofe, iar versurile prezintă paralelismul membrilor. Se știe că faptul se constată și în poezia akkadiană și în cea egipteană, dar și în cea ebraică și aramaică. Se distinge un paralelism sintetic al membrilor, unul antitetic și un paralelism sinonimic. Un vers (stih) este completat de un alt vers, constituind împreună un distih, iar fiecare stih este format din două emistihuri. Paralelismul membrilor se pune în evidență în emistihurile paralele, cele corespunzătoare dintr-un distih. Unele strofe sumeriene sunt denumite *saghida* (corzi lungi), altele

sagarra (corzi fixe, deci scurte). Ambele denumiri se referă la execuția muzicală ce însoțește totdeauna poezia sumeriană.

Cea mai mare parte a liricii sumeriene este destinată cultului public al zeilor și constituie cânturi sacre legate de adorarea în temple. De obicei textele lirice indică la sfârșit instrumentul muzical care servește la acompanierea poeziei (la fel ca în ebraică și în greacă, unde *ψαλμός* – psalm – derivă de la numele unui instrument muzical cu coarde, similar lirei). Așa de pildă, la sfârșitul imnurilor sumeriene, citim *tigi* – timpan, un soi de tobă; *zami* – harpă; *balar* – liră. De asemenea, se indică un anumit mod de execuție a imnului: *șir-ghidda* – cânt prelung și *șir-namursange* – cânt eroic.

Putem deosebi în lirica cultică sumeriană imnuri către zei, compuneri poetice de tip imnic, implorări și plângeri.

Imnurile către zei au o structură fixă și la început erau destinate numai zeilor. Mai apoi devin cântece de laudă aduse suveranilor. Un exemplu este *Imnul către zeița Baba*, soția zeului Ningirsu, adorată în orașul Lagaș; alt imn este acela către zeița Inanna (pe care babilonienii o numesc Iștar, adică Afrodita grecilor sau Venus a romanilor). Aici divinitatea este slăvită în cele două ipostaze ale sale, de zeiță a plăcerii și de zeiță a furiei. Alte imnuri se executau cu o muzică aparte și erau recitate într-un mod special, fiind numite *balbale*. Așa este *Imnul către zeul Ninghișzida*, lăudat pentru descoperirile sale, pe care le-a împărtășit oamenilor.

O altă serie de imnuri sunt numite în sumeriană *evšumma*, având drept element comun faptul că sunt scrise în dialectul folosit de femei, *emesal*, unul diferit de cel al bărbaților. Aceste imnuri erau executate de coruri de preotese; ne-a parvenit un imn către zeul Enlil și altul către Nanna, zeul Lunii la sumerieni (Sin la akadieni). E posibil ca aceste imnuri să fi fost însoțite de dansuri rituale. Un alt imn este cel închinat lui Ișkur (zeul Uraganului, Hadad la babilonieni și canaaneeni, Teșub la hitiți și huriți).

Compozițiile poetice de tip imnic sunt laude aduse unor entități devenite obiecte de cult, oarecum opuse divinităților, în special

este vorba despre imnuri către temple. Sumerienii venerau unele obiecte sacre: tronurile zeilor, instrumentele folosite în cultul zeilor, dar mai cu seamă erau adorate templele. Astfel de compoziții sunt, de exemplu: *Cântec pentru templul E-sikil*, *Cântec pentru templul E-duba*, *Cântec pentru templul E-engurra*.

Tot de tip imnic sunt și cântecele în cinstea regilor, asimilați zeilor. Un gen aparte îl formează scrisorile oamenilor către zei și răspunsurile acestora.

Exorcismul și lamentațiile formează un grup de compoziții poetice, dintre care multe au ajuns până la noi, având la începutul lor termenul sumerian *en* – „descântec, exorcism” (în akkadiană, *šiptu*). Exorcismul își arată esența de la prima lectură a textului și își dezvăluie limpede scopul practic: acela de a izgoni un duh rău, pricină a unei boli oarecare. Dar, prin exprimarea suferințelor și a durerii în general, descântecul este o creație poetică ce cuprinde nenumărate accente umane. Structura formală a mai tuturor descântecelor rămâne fixă, iar schema lor se regăsește în descântecele create în alte cercuri de cultură, cu secole și milenii mai târziu. Așa se face că descântecele culese de Arthur Gorovei în clasică sa operă, *Descântecele Românilor* (București, 1931, Ed. Acad. Române, 432 p.), au multe similitudini cu cele sumeriene și babiloniene. În general, un exorcism sumerian cuprinde mai întâi o descriere a incursiunii demonice și a răului pricinuit de el, apoi o cerere a lui Asalluchi, zeul vindecător, către tatăl său Enlil, cunoscător al tuturor leacurilor, să-i indice soluția salvatoare. Tatăl îi răspunde fiului, arătându-i ce tratament trebuie aplicat în cazul de față. Exorcismul se sfârșește cu formula: „Te descânt în numele cerului, te descânt în numele pământului!”

Lamentațiile – diversele bocete, jelanii, plângeri – sunt creații poetice caracteristice lumii Orientului antic. Elegia este genul poetic cel mai apropiat de lamentație, dar elegia funebră a celor moderni este mult diferită de o plângere, cum ar fi lamentații pentru nimicirea unei cetăți.